

ve *Etnografya Dergisi*, III [1936], s. 137-150, Fransızca'sı, s. 151-153).

Halil Ethem'in *Şehbal* dergisinde çıkan birkaç makalesinden başka (sy. 70, s. 428-429; sy. 75, s. 46-48; sy. 87, s. 288-289) *Tasvîr-i Efkâr* gazetesinde basılmış (19 ve 20 Ağustos 1913) Anadolu'daki eski eserlere dair iki yazısı daha vardır. Ölümünden az önce, kitabını Türkçe'ye çevirdiği Lane-Poole'un hayatı ve eserleri hakkında kısa bir nekroloji yazısını yayımlamıştır ("Biyografiya-Stanley Lane-Poole", *TTK Belleten*, I/3-4, 1937, s. 673-676). Ankara'da 1935-1937 yılları arasında inşa edilen garın büyük holünün duvarlarına yaptırılacak panolar için açılan yarışmaya katıldığına dair bir bilgi varsa da bunun doğruluğunu ve eğer doğru ise nasıl bir projeye katıldığını öğrenmek mümkün olmamıştır.

1892'de Rus Jeoloji-Antropoloji ve Etnografya Enstitüsü, 1895'te Alman Arkeoloji Enstitüsü, 1899'da Avusturya Arkeoloji Enstitüsü, 1904'te Yunan Arkeoloji Kurumu ve 1933'te de Sidney Eski Eserler Kurumu tarafından şeref üyesi seçilen Halil Ethem'e 1931'de İstanbul Dârülfünunu fahri müderrislik, 1933'te de Leipzig Üniversitesi fahri doktorluk unvanları vermiştir. Ölümünden sonra Türk Tarih Kurumu onun adına iki ciltlik bir anma kitabı çıkarmıştır (*Halil Edhem Hâtıra Kitabı*, I-II, Ankara 1947-1948).

Eldem, Osmanlı döneminin sonları ile Cumhuriyet döneminin başlarında faaliyet gösteren Türk kültür tarihinin önemli bir şahsiyettir. Yetiştirmesi bakımından bir eski eserler uzmanı olmamakla beraber ağabeyi Osman Hamdi Bey'in yanında bu beceriyi kazanarak mükemmel bir müzeci, ayrıca iyi bir Türk-İslâm sikkeleri ve kitâbeleri uzmanı olmuştur. Türk müzeciliğinin gelişmesindeki gayretli özellikle üzerinde durulması gereken bir konudur. Topkapı Sarayı Hümayunu'nun müze olarak düzenlenmesi ve içindeki yıkılmaya terk edilen mekânların ihyası için gösterdiği büyük cesaret ve gayret inkâr edilemez. Ayrıca son derece değerli birçok yazmayı buldukları yerlerden toplayarak ciddi bir koruma altına alması da unutulmayan bir hizmet olmuştur. Onun Türk-İslâm tarihi bakımından azımsanamayacak hizmeti ise öncelikle S. Lane-Poole'un önemli kitabını tercüme ederek ilâvelerle genişletmesi ve Anadolu'nun yüzlerce kitâbesini toplayıp yayımlamış olmasıdır. Bunların dışında, çeşitli politik zorluklara rağmen Türk mimari eserlerinin ko-

runması ve ihyası için gösterdiği çabaları yaptığı yayınlar ve nihayet hayatının son yıllarında kaleme aldığı birkaç küçük kitapla geniş bir okuyucu kitlesine İstanbul'un eski eserlerini tanıtması yine unutulmayacak hizmetlerindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Halil Edhem Hâtıra Kitabı, Ankara 1947-48, I-II; Füzûzan Kınal, "Halil Edhem Bibliyografyası", a.e., I, 299-302; Rakım Ziyaoğlu, *İstanbul Kadınları, Şehreminleri, Belediye Reisleri*, İstanbul 1971, s. 172-176; Mustafa Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, İstanbul 1971, bk. İndeks; Fahri Çoker, *Türk Tarih Kurumu*, Ankara 1983, s. 233-253; L. A. Mayer, "Halil Edhem Eldem (1861-1938)", *AI*, VI (1968), s. 198-201; R. Ekrem Koçu, "Eldem (Halil Edhem)", *İst. A*, IX, 4994-4995.

SEMAVİ EYİCE

ELDEM, İsmail Hakkı

(1871 - 1944)

Son devrin tanınmış biyografi yazarı ve mütercimlerinden.

Şubat 1871'de İstanbul'da doğdu. Top-hâne-i Âmire Jurnal Kalemi mümeyyizi Cavid Bey ile Fatma Hanım'ın oğludur. Fevziye Rüşdiyesi'ni ve Mülkiye Mektebi'nin idâdî ve yüksek kısımlarını bitirdi (1889). 25 Temmuz 1891'de Hariciye Nezâreti Şehbenderlik İşleri Kalemi'nde üçüncü kâtip olarak memuriyet hayatına başladı. Aynı dairede ikinci mümeyyiz (1895), serhalife (1897), müdür muavini (1899) ve müdür (1908) oldu. 1909'da Marsilya, 1918'de Münih başkonsololuğuna atandı. İkinci Damad Ferid hükümeti zamanında konsolosluktan azledildi (1919). Uzun süre açıktan maaş aldığıktan sonra 1925'te kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. 13 Mart 1944'te öldü ve Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedildi.

Mülkiye Mektebi'nin en çalışkan öğrencilerinden olan İsmail Hakkı'nın Fransızca'sının kuvvetli olduğu çağdaşları tarafından belirtilmiştir. Öğrencilik yıllarında *Nahl-i Emel* (Mart 1886) dergisindeki kalem tecrübeleriyle başlayan yazı hayatı *Mekteb* dergisinde şiirler, edebiyat incelemeleri, değişik konularda yazılar ve tercümelerle devam etmiştir. 1891-1894 arasında başmuharrirliğini de yaptığı *Mekteb* dergisi, ara neslin ve Servet-i Fünûncular'ın toplandığı edebiyat ocaklarından biri olmuştur. Halit Ziya Uşaklıgil, derginin bu rolü üstlenmesinde İsmail Hakkı'nın şahsiyetinin önemli payı olduğunu *Kırk Yıl* adıyla yayımladığı hâtıralarında vurgular. İsmail Hakkı'nın bu dergideki yayınları arasında, *Çiftlikte* adlı bitmemiş bir romanıyla Ali Şir Nevâî üzerine birkaç sayı devam eden uzun bir incelemesi kayda değer niteliktedir. 1891 yılından itibaren şiir, biyografi ve inceleme kitapları yayımlayan İsmail Hakkı, 1895'ten sonra ölümüne kadar kendini tamamen tercüme çalışmalarına vermiştir.

İsmail Hakkı, *Mekteb* dergisindeki yazıları ve ilk biyografik çalışmalarıyla edebiyatın bazı meselelerine vukufila eğilmiş, şiir değerlendirme ve tahlillerinde devrine göre önemli bazı adımlar atmıştır. Ancak çok genç yaşında bu tür yayınları bir tarafa bırakıp tamamen tercüme alanına geçmesi, adının edebiyat çevrelerinde unutulmasına sebep olmuştur. Amatör tarzda yağlı boya resim merakı da olan İsmail Hakkı Eldem, büyük ressamlardan Osman Hamdi Bey'in kardeşinin kızı Azize Hanım'la evliydi. Son devir mimarlarından Sedat Hakkı Eldem onun oğludur.

Eserleri. 1. *Müntehabât-ı Terâcim-i Meşâhîr* (İbrahim Fehîm ile beraber, İstanbul 1307). Daha önce Fransızca'dan yapılmış bazı tercümelerin, asılları ile mukayese edildiği ve her birinin tercümede başarısı hakkında kısa değerlendirmelerin bulunduğu bir eserdir. 2. *Türk Muharrirleri* (İstanbul 1308-1311). Ahmed Midhat Efendi, Recâizâde Mahmud Ekrem, Cevdet Paşa ve Şemseddin Sâmî hakkında her biri yaklaşık seksener sayfadan ibaret dört küçük kitaptan oluşmaktadır. İlkinin başında roman, dördüncüsünün başında tiyatro üzerine birer inceleme vardır. Kitap, yazarlar ve eserleri hakkında oldukça objektif değerlendirmeleri ihtiva etmektedir. 3. *Muasır Şairlerimiz* (İstanbul 1311). Nâbizâde Nâzım, Ali Rûhi, Emin Hümayî ve Muallim Cüdî, şiirlerinden örnekler ve değerlendirmelerle tanıtılmaktadır. 4. *Osmanlı Meşâhîr-i Üdebâsı* (İstanbul 1311). Kaleme alınmasından önce vefat eden edebi-

İsmail
Hakkı
Eldem

yatçılar için başlamış olan bu seriden sadece Muallim Nâci monografisi çıkmıştır. 5. *Sevdâ-yı Hazân yahud Teessür* (İstanbul 1308). 1889-1890 yıllarında yazdığı, bir kısmı *Mekteb* dergisinde çıkmış, bazıları tercüme, çoğu Recâizâde Ekrem tarzında hissî şiirlerini ihtiva eder. Bu tek şiir kitabından sonra yazarın şiiri tamamen bıraktığı anlaşılmaktadır.

İsmail Hakkı'nın çok sayıda tercüme kitapları arasında Lamartine, Baudelaire, Maurois, Bourget, Shakespeare, Flaubert, Tolstoy gibi Batılı yazarlardan roman ve şiir tercümeleri ile iki uzun hikâyeyi ihtiva eden *İki Hakikat* (İstanbul 1311) adlı adapte bir kitabı da vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İstanbul 1936, IV, 11-14, 48-56; Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1968-69, III, 410-412; "İsmail Hakkı Alişan'ın Dilimize Kazandırdığı Eserler", *Kitap ve Kitapçılık*, sy. 1, İstanbul 1936, s. 11-12; Hilmi Yavuz, "Alişanzâde ve Eldem", *Okuma Notları*, İstanbul 1993, s. 30; a.m.f., "Çeviri Şiir Kaynakçası Üzerine Notlar", *Metin Çeviri*, sy. 6, İstanbul 1989; a.m.f., "Baudelaire ve Şiir", *Gösteri*, sy. 141, İstanbul 1992, s. 10-11; Fahir İz, "İsmâ'il Hakkı 'Âlishân", *Eİ²* (İng.), IV, 191; *TDEA*, III, 21; Necat Birinci, "Mektep", a.e., VI, 229-230.

M. ORHAN OKAY

ELDEM, Sedat Hakkı

(1908-1988)

Türk mimarlık tarihine dair yayınları olan ve pek çok önemli binayı yapan son dönem mimarlarından.

İstanbul'da doğdu. Babası Marsilya, Zürih ve Münih'te başkonsolos olarak bulunan İsmail Hakkı Bey, annesi Müzeci Osman Hamdi Bey'in kardeşi Galip Edhem Bey'in kızı Azize Galip Hanım'dır. Orta öğrenimini Münih'te yaptı. Burada henüz lise öğrencisi iken o yıllardaki mimarının ve tanınmış mimarların geniş ölçüde etkisi altında kaldığı kendi yazılarından öğrenilmektedir. Ona özellikle Essen'deki Krawell Konağı'nın mimarı A. Niemeyer'in tutum ve sanat anlayışı yol gösterici olmuştur.

Almanya'dan 1924'te dönen Sedat Hakkı, Mimar Vedat (Tek) Bey'in de tavsiyesiyle, dayısı Osman Hamdi Bey tarafından kurulan Sanâyi-i Nefise Mekteb-i Âlîsi'nde (Güzel Sanatlar Akademisi, bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi) mimari okudu ve burada Guilio Mongeri'nin talebesi oldu. Öğrenciliği sırasında mimari desen çizimleriyle ilgilenerek boş va-

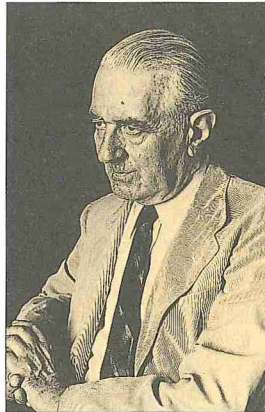
kitlerinde Topkapı Sarayı'nda ayrıntılı krokieler yaptı; bu arada bir de büyük bir Yenicami cephesi deseni meydana getirdi. Ayrıca hocası Mongeri'nin bürosunda çalışarak Ankara'da o yıllarda sürmekte olan Ziraat Bankası inşaatında yardımcı eleman olarak hizmet etti. Ankara'da bulunduğu 1926-1927 yıllarında kale içindeki "başka hiçbir Türk şehrinde göremediği güzellikteki" eski evleri inceledi, bunların desenlerini çizdi ve fotoğraflarını çekti. İstanbul'da ise yine Mongeri'nin yanında Çırağan Sarayı'nın restorasyonu projelerini, öncelikle binanın rölövesini hazırladı. Fakat bu proje öylece kalmış ve 1980'li yıllarda yapılan restorasyon tamamen değişik esaslar içinde gerçekleştirilmiştir. Aynı dönemde şehrin yangından kurtulmuş semtlerindeki eski ev ve konakların da rölövelerini çizdi.

Sedat Hakkı 1928'de Sanâyi-i Nefise Mektebi'nden mezun olduktan sonra, diploma projesi birinciliğini kazanmasından dolayı Paris ve Berlin'deki bazı ünlü mimarların atölyelerinde staj görmesi için üç yıl süreyle Avrupa'ya gönderildi. Paris'te Auguste Perret ve Le Corbusier'nin, Berlin'de Jansen ve Hans Poelzig'in yanında bulundu. Bu sıralarda akademi müdürü Nâmik İsmâil Bey, müesseseyi yeniden düzenlerken hocalıktan ayrılan Mongeri ile Vedat Bey'in yerlerine E. Egli ile H. Poelzig'i aldı ve yanlarına da yetiştirilmek üzere Türk asistanlar koymayı düşünerek Sedat Hakkı'yı yurda çağırdı. Böylece Türkiye'ye dönen Sedat Hakkı, Güzel Sanatlar Akademisi'nin Mimarlık Bölümü'nde öğretim üyesi yardımcılığına tayin edildi ve emekliye ayrıldığı 1978 yılına kadar burada yapı, mimari proje, millî mimari, rölöve ve restorasyon dersleri verdi; bir süre de bölümün başkanlığını yürüttü. Bunun dışında 1941-1945 yıllarında Eski Eserle-

ri Koruma Encümeni üyesi ve başkanı, 1962-1978 yılları arasında da Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu üyesi olarak görev yaptı. Akademideki öğretim üyeliği 1978'de sona ermekle birlikte buranın proje atölyelerindeki çalışmalarını sürdürdü. Gayrimenkul Eski Eserler Kurulu, yeni bir kanunla yalnız İstanbul'un birer bölümü ile ilgilenen üç ayrı kurula ayrıldığında, 1988'in ilk günlerinde Kültür Bakanlığı tarafından bunların birine üye olarak tayin edilirse de yaşının ilerlemiş olması ve sağlık durumunun elvermemesi yüzünden çalışmalara katılmadı ve kısa bir müddet sonra da vefat etti. Öldüğünde, başlıcaları Sedat Simavi Vakfı Mimarlık ve Kent Planlaması Ödülü (1982), Kültür ve Turizm Bakanlığı Büyük Sanat Ödülü (1983) ve Ağa Han Mimarlık Ödülü (1986) olmak üzere çeşitli millî ve milletlerarası ödülün sahibiydi ve Mimar Sinan Üniversitesi tarafından onun meslekteki 50. yılı için bir jübile kitabı çıkarılmış bulunuyordu (bk. bibl.).

Sedat Hakkı Eldem, Cumhuriyet döneminin Türk modern mimarisine damgasını vuran bir mimardır. Yaptığı binaların bazılarında eski Türk yapı sanatı unsurlarını kullanarak millî mimariyi canlandırmaya çalışmış, bazı eserlerinde ise bu tutumdan uzaklaşıp Yalova Termal Oteli, İstanbul Fındıklı'da SATİE binası, İstanbul Hilton Oteli, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı gibi o yılların Avrupa mimarisine uygun binalar da meydana getirmiştir. New York Dünya Fuarı için hazırladığı Türkiye pavyonu ve İstanbul'daki Fen ve Edebiyat Fakültesi ile Maçka Taşlık'taki Şark Kahvesi (1988'de yıkılmıştır) gibi tasarımlarında ise eski Türk yapı sanatı geleneğinin izleri belirgindir.

Eldem, bilhassa Osmanlı dönemi Türk sivil yapı sanatını çok iyi tanıyan bir mimardı. Güzel Sanatlar Akademisi'nde kurduğu Millî Mimari Semineri'nde (1934) öğrencilerine bu binaların rölövelerini çizdirmeye özen göstermişti. Akademinin 1 Nisan 1948'de geçirdiği yangın sırasında bu malzemenin bütünüyle yandığı veya bir kısmının bürosunda ve evinde olduğu için kurtulduğu söylenir. Ayrıca İstanbul ve Edirne ile ilgili özellikle eski fotoğraflardan meydana gelen çok zengin bir arşivinin bulunduğu bilinmektedir. Bu arşivden ve topladığı rölövelerden de faydalanarak bir dizi kitap yazmak suretiyle Türk sanat tarihine büyük hizmeti olmuştur. Bunun yanında projelerini hazırladığı binaların da plan, tasa-

Sedat Hakkı Eldem (Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi fotoğraf arşivi)